

Osmanlı Devlet’inde Şikâr-ı Hümayun ve IV. Mehmed’in Çatalca ve Karıştıran Avları

Gökay KARADUMAN*

Osmanlı Devlet’inde Şikâr-ı Hümayun ve IV. Mehmed’in Çatalca ve Karıştıran Avları

Şikâr-ı Hümayun in the Ottoman Empire and Mehmed IV.'s Çatalca and Karıştıran Hunts

Özet

Bu çalışma, IV. Mehmed döneminde Çatalca ve Karıştıran bölgesinde yapılan avların organizasyonunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öncelikle avcılığın tarihsel kökenleri, Şikâr-ı Hümayun’un teşkilat yapısı ve ava katılan unsurlar hakkında bilgiler verilmiş, ardından Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde (BOA) yer alan 1679 yılı Çatalca ve Karıştıran avları için tutulmuş tayinat defterlerinden yararlanılarak incelenen söz konusu avların mali yapısı ve süreci irdelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, Çatalca ve Karıştıran avlarında IV. Mehmed ile birlikte yüksek rütbeli devlet görevlileri, askerler ve halkın avlara katıldığını ve katılanların temel ihtiyaçları için 17. yüzyıl Osmanlı Devleti sefer organizasyonlarındakine benzer bir ekonomik yapılanmanın varlığını ortaya koymaktadır.

Abstract

This study aims to reveal the organization of the hunts made in the Çatalca and Karıştıran region during the period of Mehmed IV. In this context, firstly, information was given about the historical origins of hunting, the organizational structure of Şikâr-ı Hümayun and the elements participating in the hunt, and then, the financial structure and process of mentioned hunts were examined by using tayinat books which are recorded for Çatalca and Karıştıran Hunts in 1679, and which exist in the Presidential Ottoman Archives (BOA). Findings obtained from the study reveals that high-ranking government officials, soldiers, and the public participated in the hunts together with Mehmed IV. and the existence of an economic structure similar to the 17th century Ottoman Empire campaign organizations for the basic needs of the participants.

Anahtar Kelimeler: Şikâr-ı Hümayun, Avcılık, IV. Mehmed.

Keywords: Şikâr-ı Hümayun, Hunting, Mehmed IV,

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Avlanma, tarih boyunca birçok toplumsal dinamiği etkileyen içtimai, ekonomik, askeri ve siyasi bir faaliyet olarak yapılmıştır. Avda kullanılan araçların ve hayvanların aynı zamanda savaşlarda da kullanılması, avcılığın bir savaş tatbikatı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Savaşa katılacak acemi ve genç yaştaki erkek ve kadınların avlanma esnasında kılıç, ok-yay, mızrak, tüfek vb. savaş aletleriyle bir öğrenme sürecine alındığı düşünülebilir. Savaş teknolojilerindeki gelişim, avcılıktaki gelişim ile de paralellik göstermektedir. Bunun yanında, sultanların avlara katılmaları itibar ve politik güç göstergesi olarak da kullanılmıştır. Ava katılan insanların, av esnasında tükettiği erzak önemli ekonomik ve lojistik bir faaliyetin var olduğunu açıklamaktadır. Pazarlarda av etinin ve av aletlerinin ticaretinin yapılması ise avcılığın halk için bir geçim kaynağı olduğunu da göstermektedir. Avcılık, tarihsel kökenleri olan bir geleceğe göre şekillenmiştir. Bu gelenek, tarihsel avlanma yöntemlerini ve dini kuralları içermektedir. Bu bağlamda, avlanmanın her dönemde, o dönemden önceki tarihsel bir miras çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca avlanmaya yönelik yöntemlerin evrensel oluşu birçok medeniyette ortak değerlerin var olmasına ve ortak yöntemlerin kullanılmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti’nde avlanma; *sayd*, *şikâr* ve *av* tabirleriyle yer almaktadır. Osmanlı Devlet’inde de avcılık, kendinden önceki medeniyetlerden izler taşıyan, ayrı bir teşkilat yapılmasına sahiptir. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devlet’inde sefer tatbikatı olarak kabul edilen avcılığın, iktisadi olarak nasıl organize edildiği önem taşımaktadır. Özellikle şikâr-ı hümayun olarak adlandırılan padişah avlarına katılan askeri zümre ve reayanın av esnasında temel ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı iktisat tarihi açısından ele alınmalıdır. Bu açı-

*Gökay KARADUMAN, Arş.Gör.Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisat Bölümü, gokaykaraduman@ardahan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6796-1250>

dan, Başbakanlık Osmanlı arşivinde avcılıkla ilgili tayinat ve masraf defterlerindeki veriler, avcılığın iktisat tarihi açısından değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bunun yanı sıra avcılık teşkilatı görevlilerinin vergi yükümlülükleri ve gelirleri de ayrı bir öneme sahiptir.

Osmanlı sarayında ilk av yapılanmasının, başlangıç tarihi tam olarak bilinmese de 1462 yılında olduğu düşünülmektedir (Kahraman, 1995:193). Osmanlı Devlet’inde IV. Mehmed, IV. Murad, II. Mustafa, Yıldırım Bayezid ve II. Murad av merakıyla bilinen padişahlardandır (Güven, 1992:23). I. Murad ve Yıldırım Bayezid döneminde kusursuz av teşkilatları olduğu bilinmektedir. I. Murad ile oğlu Yıldırım Bayezid’in beş, altı bin kişilik av maiyetinin olduğu rivayet edilmektedir (Uzunçarşılı, 1988b:420). Avcılık konusunda, özellikle IV. Mehmed ayrı bir öneme sahiptir. IV. Mehmed dönemini yazan tarihçiler ve vakanüvisler, IV. Mehmed için “Avcı Hünkâr” tabirini kullanmaktaydılar. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde de şikâr-ı hümayun ile ilgili belgeler IV. Mehmed döneminde yoğunlaşmaktadır.

Babasının yerine yedi yaşında Osmanlı padişahı olan Avcı Mehmed’in ilk zamanlarında devlet idaresi validesi Kösem Sultan ile ocak ağalarının elindeydi. 37 yıllık Köprülüler döneminde, kendisinin bütün devlet işlerini bırakarak avcılıkla meşgul olduğu belirtilmektedir. Bağımlılık derecesindeki ava düşkünlüğü, asker ve devlet ricali tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Hatta Avusturya seferi mağlubiyeti esnasında bile ava gittiği bilinmektedir. IV. Mehmed’in tahttan indirilmesine de ava olan düşkünlüğünün sebep olduğu ifade edilmektedir (Uzunçarşılı, 1988b:96).

IV. Mehmed’in avlanmak için payitahtı Edirne’ye taşıdığı söylenebilir. Edirne’nin haricinde, seferlere benzeyen avlarını, öncelikle Tunca ve Meriç nehirleri boyunca ve Yanbolu’ya, Dimetoka’ya, Aydos’a Kırklareli’ne, Filibe’ye kadar genişletmiştir. Kimi zaman Selanik dolaylarında, Rodop Dağları’nda veya Despot Dağ’ında, kimi zaman da Eğriboz ormanlarından ava çıkmaktaydı. Venedik savaşı sırasında Dalmaçya ve Takımadalar’daki savaş meydanlarına yakın olma bahanesiyle Yenişehir ovalarında avlandığı bilinmektedir. Bu av tutkusu sebebiyle IV. Mehmed’in süreklilikli avlarında, av hayvanlarının toplanması için yaklaşık 20-30 bin insanın çalıştırıldığı belirtilmektedir (Zinkeisen, 2011:168).

IV. Mehmed’ten sonra sıkça ava giden son padişahın, oğlu II. Mustafa olduğu söylenebilir. II. Mustafa’nın da önceki bazı padişahlar gibi sefer öncesi veya sonrasında ava çıktığı bilinmektedir. Örneğin, II. Mustafa I. Avusturya seferi sırasında Kayalı konağı çevresinde ava çıkmıştır (Fındıklılı Mehmed Ağa 1961:akt. Kurtaran, 2018:151). 1702 yılında Karıştıran bölgesinde 40 gün süren bir av yaptığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra, Çorlu’da 30 gün süren bir av tertiplemiştir (Kurtaran, 2018:151). II. Mustafa’nın avcılıktaki yöntemleri ve avlak (av sahası) tercihleri IV. Mehmed ile benzerlikler göstermektedir. II. Mustafa aynı zamanda sefere çıkan son Osmanlı Padişahı olarak bilinmektedir. Bu bağlamda, avcılık aynı zamanda savaşa olan yatkınlığın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Çünkü II. Mustafa’dan sonra gelen padişahların ava çıkmaları görece azalmıştır (Kurtaran, 2018:150).

Osmanlı Devleti avcılık tarihi ile ilgili çalışmalar, genellikle avcılığa olan merakı nedeniyle IV. Mehmed (Avcı Mehmed) döneminde yoğunlaşmaktadır. Yapılan çalışmaların bazıları, avcılık bir spor dalı olarak kabul edildiğinden, spor tarihi konulu çalışmaların içerisinde yer almıştır. Bunun haricinde avcılık teşkilatındaki görevlilerin bazılarının yeniçeri bölüklerinden müteşekkil olması nedeniyle bu özel bölüklerin konu edinildiği araştırmalarda da avcılığa yer verilmektedir. Avcılıkla ilgili çalışmalar genel olarak spor tarihi, şikâr-ı hümayun teşkilat yapısı, avcı kuşu yetiştiriciliği ve Türk kültürü çalışmaları bağlamında ele alınmaktadır. Kahraman’ın “Osmanlı Devlet’inde Spor” adlı çalışmasında yer alan avcılıkla ilgili bölümde; Osmanlı Devlet’inde av teşkilatı, avlaklar, av hayvanları ve teçhizatlar hakkında bilgiler verilmiştir (Kahraman, 1995). Yine kültür çalışmaları bağlamında Güven’in “Türklerde Spor Kültürü” adlı çalışmasında da avcılık ile ilgili bir bölüm bulunmaktadır (Güven, 1992). Kıran’ın “Avcılığın Osmanlı Devlet Yapısındaki Yeri: Doğancılar” (Kıran, 2019) ve Türkmen’in “Osmanlı’da Av Kültürü” (Mustafa Nuri Türkmen, 2013) adlı çalışmaları Osmanlı Devleti’nde avcılığı bir bütün olarak ele alan çalışmalardır. Altı’nın “Yeniçeri Ocağının Yetmiş Birinci Ortası: Seksoncular (Samsoncular)” adlı çalışması (Altı, 2020) ve Erkan’ın “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı” adlı çalışması (Erkan, 2020), avda kullanılan av köpekleri ile ilgili teşkilat yapılanmasına dair bilgiler içermektedir. Ayrıca taşra ve merkez av teşkilatı ile ilgili bölgesel çalışmalarda, Osmanlı’da avcılık, ayrı bir yazın olarak ele alınmıştır. Ağırman’ın “Edirne’de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa” adlı çalışması av sahalarına ilişkin bilgiler içermektedir (Ağırman, 2009). Avcılık Teşkilatı’nın yapısının ortaya çıkarılmasında, Uzunçarşılı’nın Osmanlı Devleti

teşkilatları hakkındaki çalışmaları önemli kaynaklar arasında kabul edilmektedir (Uzunçarşılı, 1988a;1988b). Bu çalışmalara ek olarak, avcılıkla ilgili iktisat tarihi çalışmaları da dikkat çekmektedir. İnbâşi, “Osmanlı Devletinde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/Bazdaranlık Batı Anadolu Örneği” adlı çalışmasında, Batı Anadolu’da avcılıkla ilgili görevlilere verilen kuşçu (bazdar) tımarlarını incelemiştir (İnbâşi, 2020). Mehmet Türkmen’in, “Osmanlı Devlet’inde Atlı Avcılıktan Bir Kesit” adlı çalışması (Mehmet Türkmen, 2019) ve Mustafa Nuri Türkmen’in “Osmanlı’da Av Seferleri” adlı çalışmasında ise arşiv belgelerinden yararlanılarak av organizasyonu ve av masrafları hakkında bilgiler yer almaktadır (Mustafa Nuri Türkmen, 2009).

2. Osmanlı Devlet’inde Avcılığın Tarihsel Kökenleri

Kara avcılığı insanlık tarihi kadar eskidir. Bu nedenle farklı yöntem ve geleneklerle birçok devlette ve coğrafyada avcılığa önem verilmiştir. Savaşta kullanılan taktik manevralar, savaş aletleri, atlar ve hayvanlar barış dönemlerinde ancak bir av esnasında test edilme imkânına sahiptir. Bunun yanında avcılık, genellikle erkekler için bir eğlence ve stres yönetiminin uygulama alanını teşkil etmektedir. Av hayvanlarının ticareti; ava, ekonomik bir boyut katarken, devlet yöneticilerinin ve halkın avlanması da avcılığın sosyo-kültürel boyutunu göstermektedir.

Avcılığın kendi içerisinde bir töreye bağlı olduğu bilinmektedir. Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti’nde avcılığın önemli görülmesinin sebeplerinden biri, Oğuzlar’dan itibaren devam eden töre anlayışıdır. Selçuklular’ın ataları olan Oğuzlar için avcılık, kanun gibi uygulanan bir geleneği (Hacıgökmen, 2012:7). Avcılık, Türkler’de aile kültürünü etkileyecek düzeydeydi. Erkek çocuklara Togan, Tuğrul, Alakuş, Alpkuş, Çağrı gibi avcukuşların isimlerinin verildiği bilinmektedir (Kahraman, 1995:191). Bu çerçevede Osmanlılar, kendinden önceki Selçuklular, Gazneliler, Karahanlılar ve Moğollar gibi avcılığı bir savaş hazırlığı olarak saymışlardır (Kahraman, 1995:191).

Selçuklular’da birçok Sultan seferlerden önce orduyu zinde tutmak ve talim yapmak için ava çıkmaktaydı (Hacıgökmen, 2012:25). Sultan Alparslan’ın Malazgirt savaşından önce Meyyafarikin’de ava çıktığı, savaşın sonunda ise Bizans İmparatoru’nu huzuruna aldığı, yanında doğanı ve av köpeği bulunduğu ifade edilmektedir (Sevim, 1982:akt.Hacıgökmen, 2012:30). Sultan Melikşah da avcılığa önem vermekteydi. Bu çerçevede, *Saydname-i Melikşahi* adlı bir kitap yazdığı bilinmektedir (Hacıgökmen, 2012:30). Sultan Muhammed Tapar ise av köpekleri ve parsları seçme konusunda dikkatli davranmaktaydı. Bu hayvanlar arasından en elverişlilerini seçer, soyunun ne olduğu, kimden çıkmış ve kimin elinde geçmiş olduğuna dikkat ederdi (Merçil, 2018:141).

Sultan Sencer’in de ava çıktığı, 1129-1130 yılında Maveraünnehr’e sefere çıktığında av yerinde suikasta uğradığı belirtilmektedir (Cüveyni, 1998:akt. Merçil, 2018:141).

Osmanlı Devlet’inde avcılığın tanınan IV. Mehmed gibi Selçuklular’da da I. Alaeddin Keykubat avcılığınla bilinmektedir. † I. Alaeddin Keykubat önemli bir sefer öncesinde Kayseri, Beyşehir Kubadabad ve Alanya’daki av sahalarında ava çıkmıştır. (İbn Bibi, 1957:akt. Hacıgökmen, 2012:125). I. Alaeddin Keykubat ayrıca bazı kararları avcılık esnasında almıştır (Hacıgökmen, 2012:7). Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde de padişahların bazı emirleri avcılık esnasında verdiği ve bazı kararları avda (şikârda) iken aldığına dair örnekler yer almaktadır.

Türkiye Selçuklularında av işlerini düzenleyen “Emir-i Şikâr” adı verilen emirler bulunmaktaydı. Bu emirlerin emrinde çalışan bir av halkı vardı. Av halkı, av kuşlarının ve köpeklerinin bakımı ve yetiştirilmesinden sorumluydu (Hacıgökmen, 2012:36,37). Bunun yanı sıra, Selçuklular’da doğan, şahin vb. avcı kuş bakan ve yetiştiren görevlilere *bâzdar* denilmekteydi (Merçil, 2018:144). Bâzdar tabiri, Osmanlı Devlet’inde de özellikle klasik dönemde avcı kuşu yetiştiricileri için aynı şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Benzer şekilde Harzemşahlar ve Safeviler’de de avcılıkla ilgili benzer bir teşkilat yapısı bulunmaktaydı (Hacıgökmen, 2012:36,37).

Selçuklular’da, av esnasında yapılan eğlence ya da merasimlere “toy” adı verilmekteydi (Hacıgökmen, 2012:29). Büyük Selçuklular’da Tuğrul Bey ve Melikşah, Türkiye Selçuklularında I. Alaeddin Keykubat ve I. İzzeddin Keykavus’un toylar düzenlediği bilinmektedir. Av esnasında ya da sonrasında yapılan “toy”ların önemli bir erzak

---

† Osmanlı Devlet’inde IV. Mehmed için kullanılan “Avcı Mehmed” tabiri gibi Sultan I. Alaeddin Keykubat için de “Avcı Alaeddin” tabirini kullanmak yerinde olabilir.

teminini gerektirdiği açıktır. Eğer bu ziyafet av sahasında yapılacaksa önemli bir lojistik faaliyetinin de yapıldığı düşünülebilir. Tuğrul Bey'in her ava çıkışta 20 katır yükü yiyecek götürdüğü ifade edilmektedir (Hacıgökmen, 2012:34). Osmanlı Devlet'inde padişahların ava çıkışları ise devlet erkânının, halkın ve padişah ailesinin katılımıyla yapılmaktaydı. Bu avlarda da "toy" benzeri şenlik ve ziyafetlerin düzenlendiği bilinmektedir. Bu ziyafetler, av için yapılan erzak temininin sebeplerinden biri olarak kabul edilebilir.

Osmanlı Devlet'inde avcılığın tarihsel arka planının bir kısmını ise dini kurallar oluşturmaktadır. İslam Dini'nde, avlanmada aşırılıkların yasaklandığı bilinmektedir. Hz. Muhammed, haddinden fazla av yapmayı yasaklamıştır (Şükrü Efendi, 1988:30). Bu açıdan, Türkler'de av, belli bir organizasyona ve kadim bir geleneğe göre yapılmaktaydı. Bu gelenek, her hayvanın bir avlanma limitinin olduğunu, etine saygısızlık yapılmayacağını ve her hayvanın avlanmayacağını öğütlemekteydi (Hacıgökmen, 2012:21). Bunun en önemli sebebi o av hayvanının neslinin korunmasıdır. Melikşah'ın bir av sırasında avladığı av hayvanı miktarının 10.000 kadar olduğu ve bunun günahından korkup 10.000 dinar sadaka vermeyi emrettiği ifade edilmektedir (Sahrud-Din, 1999:akt.Hacıgökmen, 2012:34). Ayrıca Melikşah'ın vurduğu her hayvan karşılığında bir altın sadaka verdiği bilinmektedir (Güven, 1992:23). Buna ek olarak, av köpeklerinin ve av kuşlarının kullanımı ve usulleri ile ilgili dini tavsiyeler, köpek ve kuşların çok eski tarihlerde de avda kullanıldıklarını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca hadis ve âlimlerin görüşlerinin Osmanlı Devlet'inde de dikkate alındığı, avlanma usullerinin buna göre düzenlendiği söylenebilir. Şarih İbn-i Battal, avda besmele hususunda ulemanın görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir (Şükrü Efendi, 1988:21) : *"Ava, avcıl köpek veya avcıl kuş salıverilirken Besmele çekilmesi farzdır."* Ebu Sa'lebetü'l-Huşeni'den rivayet olduğuna göre, Hz. Muhammed (Şükrü Efendi, 1988:22): *"Ey Ebu Sa'leb'e, yayınla, okunla Allah adını anarak (Besmele çekerek) avlarsan onu ye. Allah adını anarak öğretilmiş köpeğinle avladığın avın etini de ye."* şeklinde buyurmuştur.

Adiy İbn-i Hatim avcılıkla ilgili Hz. Muhammed'e sorduğu sorulardan bahsetmektedir. Köpeğin yaptığı avın hükmü nedir sorusuna Hz. Muhammed'in cevabı şu şekildedir (Şükrü Efendi, 1988:21):

"Köpeğin senin için tuttuğu avı ye. Çünkü köpeğin avı yakalayıp tutması şer'i kesimdir. Eğer köpeğin avı yaralayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin veya köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulursan ve bu cihetle yabancı köpeğin kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından endişelenirsen bu halde o avı yeme. Çünkü sen ava salıverirken, çektiğin Besmele kendi köpeğine aittir. Başka köpek için değildir."

3. Osmanlı Devlet'inde Av (Şikâr) Teşkilatı

Osmanlı Devlet'inde Şikâr-ı Hümayun'da yırtıcı kuşlar, köpekler, tuzaklar ve ok-yay gibi aletler kullanılmaktaydı. Özellikle yırtıcı kuşlar ve köpekler, Osmanlı Devleti av teşkilatının temelini teşkil etmektedir. Merkez ve taşrada bulunan bu teşkilat, av köpekleri ve av kuşlarını eğiten ve yetiştirenlerden oluşmaktadır.

Köpeklerle avlanmak, geçmişten günümüze yaygın yöntemlerden biridir. Bildircin, keklik, tavşan, çulluk gibi avlar, köpeğin bu av hayvanlarının kokusunu alarak onları saklandığı yerden kaldırması sonucu yapılmaktadır. Osmanlı Devlet'inde de özellikle bu tür avlarda kullanılan zağar, tazı ve sekson (samson) cinsi av köpeklerinin kullanıldığı bilinmektedir (BOA, MAD.d..5442). Bu av köpeklerinden tazı, Müslüman Türk devletlerinde de avlarda kullanılmış bunun yanı sıra hükümdarlar arası hediyeleşmelerde yer almıştır. Tazılarla ilgili Tazıcılar Ocağı'nın ise Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulduğu bilinmektedir (Erkan, 2020:325).

Osmanlı Devlet'inde Yeniçeri Ocağı'nda av ve av köpekleri ile meşgul olan ve padişah ile ava giden bölükler bulunmaktaydı. Yeniçeri Ocağı'na mensup bu bölüklerin zamanla öneminin azaldığı bilinmektedir. Avcılıkla alakadar olup, 15. yüzyılın ortasında yeniçeri ortalarına ilhak edilen ve 17. yüzyılın sonlarından itibaren önemini yitiren, sekbanlar, ocak içerisinde av ile meşgul olan zümrelerden biri olarak sayılmaktadır (Uzunçarşılı, 1988a:192). Sekbanların komutanına "Sekbanbaşı" denilmekteydi. Yeniçeri cemaat ortalarının altmış beşinci ortasını teşkil eden, süvari ve yaya olarak iki kısım olan sekban ortalarının içerisinde av ile meşgul olan bir bölük bulunmaktaydı. Sekbanlar içerisindeki otuz üçüncü bölüğe "avcı bölüğü" ve kumandanına da "Serşikâri" denilmektedir. Bu avcı bölüğünün, sekbanların en itibarlı bölüğü olduğu belirtilmektedir. Devlet adamlarının ve ocak ağalarının oğullarının bu bölüğe kayıtlı olup padişah ile birlikte ava gittikleri bilinmektedir. Bunlar, yaz aylarında günlerinin çoğunu Istanca dağlarında geçirmekteydiler (Uzunçarşılı, 1988a:163). Piyade sekbanlar padişah ile ava çıktıklarında, bir ellerinde

tazı ve diğer ellerinde ucu gümüşlü değnekler bulunmaktaydı. İyi bir tazı bulduklarında, tazının bedelini verip padişah namına satın almaktaydılar. Tazılar ve diğer av köpeklerine ekmek pişirmek için Sekbanlar fırını yapıp, burada acemi oğlanlardan bazılarının fırıncı oldukları bilinmektedir. Yaya sekbanlar uzaktan kalkan bir ava yetişemedikleri için tazıyı ava yetiştirmek üzere bir de süvari sekban sınıfı ihdas edilmişti. Tarihte atlı yeniçeri diye anılan yeniçerilerin, bu atlı sekbanlar ve atlı zağarcılar oldukları belirtilmektedir (Uzunçarşılı, 1988a:165).

Yeniçeri cemaat ortalarından altmış dördüncüsü zağarcılardır. Bunların komutanı “zağarcıbaşı”dır. Av için padişahlara mahsus av köpekleri besleyen zağarcılar yaya ve atlı olmak üzere iki gruba ayrılmaktaydı. Atlı zağarcılar, padişahla ava gittiklerinde yedeklerinde birer zağar bulundurmaktaydılar. Yaya zağarcıların ise avda bir ellerinde av köpekleri, diğer ellerinde ucu gümüşlü değnek bulundurdıkları bilinmektedir. Zağarcılar, köpekleriyle padişah avlandığı sırada onu takip ederlerdi. Zağarcıların av hizmetleri, zamanla Kapukulu efradından alınarak tazıcılar, seksoncular ve şikâr ağaları ile Enderun doğancılara verilmiştir. Ancak yine de gelenek üzere avda hayvan bulundurmaktaydılar (Uzunçarşılı, 1988a:199). *Zağarcıbaşı* terfi ederse ocak dâhilinde kethüda olur bazen de Yeniçeri Ağalığı’na yükselebilirdi. Dış hizmete ise sancakbeyi bazen de beylerbeyi olarak gitmekteydi. Zağarcıların hem kendileri hem de köpekleri için tayınları bulunmaktaydı (Zağarcıbaşı, Özcan, 2013:75). İstanbul’daki işkembeci esnafının köpeklerin tükettiği işkembeyi zağarcılara ve saksonculara parasız verdikleri, zağarcılar için şirden (şırdan) çorbası pişirdikleri bilinmektedir (Yılmaz, 2010:297).

Yeniçeri ocağının ocak ağalarından olan *samsoncu* veya *seksoncubaşı* cemaat ortalarından yetmiş birinci ortanın çorbacısı yani bölük komutanıydı. Emrindeki seksoncular, ayı avına ve savaşa mahsus köpekleri beslemekteydiler. 16. Yüzyıldan sonra, bostancılar arasından tazıcılar, zağarcılar ve seksoncular yetiştigi için bu ortamın seksonlarına ihtiyaç kalmamış ve hariçten gelen seksonlar, bostancı ocağında beslenmiştir. Padişah sefere gideceği zaman geleneğe göre seksoncubaşı, bostancıardan muvakkaten sekson alıp sefere gitmekteydi (Uzunçarşılı, 1988a:202). Saksoncubaşı terfi ederse genellikle *Zağarcıbaşı* olur, dış hizmete ise sancakbeyi bazen de beylerbeyi olarak giderdi (Saksoncubaşı, Özcan, 2019:451).

Turnacı ortası ise cemaat ortalarının altmış sekizincisini teşkil etmektedir. Bu ortamın komutanına “turnacıbaşı” denilirdi. Turnacıların, avı takip eden av köpeklerine, balıkçıl ve diğer kuşları tutan tazılara baktıkları bilinmektedir. Turnacılar, Padişahın seyretmesi için turna besleyip ava gidildikçe turnaları da beraberlerinde götürmekteydiler (Uzunçarşılı, 1988a:203).

Av köpeklerinin yanı sıra yırtıcı kuşlar ile avcılık, tarih boyunca nesilden nesile aktarılan bir gelenek olarak önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devlet’inde avlarda genellikle doğan, şahin, balaban, atmaca, zağanos ve çakır gibi yırtıcı kuşlar kullanılmaktaydı. Avcılıkla ilgili teşkilat yapısında da avcı kuşlarla ilgili görevliler, bu teşkilatın ana ögesini teşkil etmekteydi. Bunların görevleri ve itibarları çoğu zaman yalnızca avcı kuşlarla ilgilenmenin ötesine geçebiliyordu.

Osmanlı Devleti’nde Padişahların yanında bulunan rikab ağalarından olan ve padişah ile birlikte av yapan zümrenin amirlerine şikâr ağaları denilmektedir. Bunlar, sarayın erkân-ı biyrun (birun) denilen dış hizmetinde bulunan avcı başları; *çakırcıbaşı*, *şahincibaşı* ve *atmacacıbaşı*’dır. Ayrıca enderun erkânından ve Erkan-ı Havass-ı Cüvani’den olan *doğancıbaşı* ve beraberinde doğancılar bulunmaktaydı (Uzunçarşılı, 1988b:421). Bu görevlilerin temel görevi ise yırtıcı avcı kuşları bulup, yetiştirip ve eğitip padişahın avlarında kullandırmaktı.

Fatih Sultan Mehmed’in, Birun ve Enderun ile ilgili birtakım düzenlemeler yaptığı bilinmektedir. Bölük Şahinciyân-ı Enderun’u içeri (Enderun) alıp, diğerlerini birunda bırakmıştır. Enderun’daki Şahincilerin baş zabiti av ağası, birundakilerin başındaki ağalar ise şikâr ağalarıydı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Bölük Şahinciyân-ı Enderun olarak anılan avcılara İç-Doğan Oğlanları; koğuşlarına da Doğancı koğuşu denilmekteydi. (Kahraman, 1995:194). IV. Mehmed döneminde ise *doğancı* teşkilatı kaldırılmış, görev ve yetkileri Birun halkından *çakırcıbaşıya* verilmiştir. Birundaki Şikâr ağaları içerisinde, rütbe bakımından, çakırcıbaşı en üstte olmak üzere, *şahincibaşı* ve sonra *atmacacıbaşı* gelmekteydi (Şahincibaşı, Özcan, 2010:277; Doğancı, 1994:488) *Çakırcıbaşı*, *şahincibaşı* ve *atmacacıbaşı* ağalarının ayrı ayrı kethüda ve kâtipleri bulunmaktaydı (Kahraman, 1995:198). Av halkını oluşturan görevlilerden doğancılar; renkli doğancılar, çakırcılar akbabaları, şahinciler akdoğanları, atmacacılar da atmacaları yetiştirip uçurmaktaydılar (Kahraman, 1995:197).

Avcı kuşu yetiştiren bu görevlilerin, merkezde ve taşrada ayrı şekilde örgütlendiği bilinmektedir. Taşrada bu görevliler; kayacı, yuvacı, yavrucu, görünçü (gürenççi), götürücü, sayyad, tuzakçı, gözücü (dideban), tülekçi şeklinde bir görev dağılımına sahipti. Genel itibarıyla bu görevliler, kuş yuvalarını bulma ve koruma, kuşları yetiştirme ve yetiştirilen kuşları merkeze gönderme görevlerinden sorumluydular.

Teşkilatın merkez görevlileri tımar ve ulufe ile gelir elde etmekteydiler. Taşrada, saray için avcı kuşları yetiştiren ve eğitenler ise merkez tarafından beratla görevlendirilip, hizmetleri karşılığında tımar tasarruf etmekteydi (İnbaşı ve Hazırbulan, 2020:659). Hassa doğancı, şahinci ve atmacacılar; tımarlı, baştineli olarak ikiye ayrılmaktaydı. Müslüman kuşçuların tasarrufundaki topraklar çiftlik, Hıristiyan kuşçularınki ise baştine olarak adlandırılmaktadır. Bu zümrelerin başında her nahiyede bir *doğancıbaşı* bulunmaktaydı. Bu *doğancıbaşılar* arpalık hükmünde zeamet ve tımar sahibiydiler. Tımarlı olan kuşçular götürücü ve gürenççi olarak iki kısma ayrılmaktaydı. Bunlar üleş (dağıtım) zamanı kendi *doğancıbaşılı* ile İstanbul'a gelip padişahların kuşhanesinde götürücülük ve gürenççilik yapmaktaydılar. Muafiyete sahip çiftlikli kesim de yuvacı ve yavrucu olarak ikiye ayrılmaktadır. Yuvacı ve yavrucular özellikle dağlık ve kayalık bazı bölgelerde hassa ve çakır yuvaları bulup, oraları muhafaza etmekteydiler. Yavrular kanatlarınca yuvalardan alınıp terbiye edilir ve üleş zamanı *doğancıbaşılı* ile İstanbul'a getirirlerdi (Avni Ömer Efendi, 1578:akt.Uzunçarşılı, 1988b:423).

Taşradaki görevlilerin tımarları, doğancı ya da bâzdar tımarları olarak geçmektedir (İnbaşı ve Hazırbulan, 2020:660). Bir yerin ilk tahriri esnasında doğancı ya da bâzdar tımarı olarak yazılan arazinin statüsü değişmezdi. Avcı kuşu yetiştiriciliği mesleği babadan oğula geçmekteydi. Taşradaki kuşçuların vergilerini merkezden gönderilen *doğancıbaşı* toplamaktaydı (Yarç, 2009:125).

Avcı kuşu görevlileri bazı vergilerden muaf tutulurlardı. II. Selim döneminde hazırlanan Silistre Kanunnamesi'nde avcı kuşu yetiştirenlerin yükümlülükleri ve vergi muafiyetleri açıkça belirtilmiştir. Kanunnameye göre:

“Doğancıyân, şahinciyan, çakırcıyan, haraçtan, ispençe, koyun resmi, kovan resmi, baştina öşründen, ulaktan, sekbandan, cerahordan, sürgünden, hisar yapmaktan filcümle avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muafırlar. Bunlar av hayvanları beslerler ve avcıbaşılılarına teslim ederler ve bu hizmetlerine mukabil yukarıda saydığımız vergi ve yükümlülüklerden muaf olmuşlardır.” (Uzunçarşılı, 1951:akt. Alkan ve Gökbüğa, 2015:32)

Doğancı Teşkilatı'nda görev yapanların önemli görevlerinden biri her yıl düzenli olarak İstanbul'a av kuşu getirmeleri idi. Bu kuşlar İstanbul'da *doğancıbaşı* ya da *çakırcıbaşına* teslim edilirdi (Aras, 2016:102). Ayrıca Mısır'dan merkeze, hazineyle birlikte avcı kuş gönderilmesi kanun olmuştu. Mısır'dan bu sebeple gelen bir doğan hazinesi bulunmaktaydı (Kahraman, 1995:231). Teşkilat mensuplarının İstanbul'a avcı kuş getirmedikleri zaman miri mürde ve bazı vergileri vermesinin kanun-i kadim olduğu bilinmektedir (Aras, 2016:103). Kuş getirmedikleri yıl “mürde-baha” adıyla Müslüman görevliler için 150, Gayrimüslim görevliler için 300 akçe vergi öderlerdi (Doğancı, Özcan, 1994:488). Bazı arşiv kaynaklarında ise mürde-baha dışında, ellerindeki kuşları *şahincibaşılıya* teslim etmeyenlerden resm-i arusane, bad-i heva gibi vergilerin de tahsis edildiğine rastlanmaktadır (BOA, AE.SAMD.III, 131, 12903). Bunun yanı sıra kuşçu tımarı sahipleri, belirli bir süre doğan getirmediklerinde ellerindeki tımarlar alınmaktaydı. 1716-1721 yılları arasında kadı sicillerine yansıyan bir tahkikatte, şahincilerin mürde-baha verip ellerinde berat olduğu ve vergi muafiyetlerini dile getirdikleri görülmektedir.⁴ Yine benzer şekilde 1585-1587 tarihleri arasındaki bir kadı sicilinde, kuşçular hususunda vergi muafiyetlerine uyulması ve buna muhalefet edilmemesi yönünde bir hüküm bulunmaktadır.⁵

⁴ Şile nahiyesinin hisselerine icâb edip tahsîli fermân olunmağla vârid olan emr-i şerif re'âyâ muvâcehelerinde kirâat olundukda, Şile ve Kabakoz ve Irgadi divânları şahinci timârı olmağla biz şahincibaşılıya mürde-bahâ veririz ve Doğancıoğlu divânı dahi Ahi Çelebi Vakfı re'âyâsızız ve mu'âf olmak üzere yedimizde hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnumuz vardır. (İstanbul Kadı Sicilleri, Ed. Coşkun Yılmaz Çev. Rasim Erol, Sabri Atay Kartal Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, M.1716-1721, Cilt 62 s.188 Hüküm no:172, 2019)

⁵ Çiftburgazı nâm karye sâkinlerinden Danyal v. Yani nâm zimmî Dersââdet'ime gelip berât-ı hümayûn ile hâssa çakırcısı olup bir sene edâ-i hizmet edip hâsıl olan çakırları veyâhud kânûn üzre mürde bahâyı verip hiç [bir] vechile hizmetinde kusûru yoğiken hilâf-ı âdet ve kânûn beylerbeyi ve beyler subaşılı ve sipâhiler ve ümenâ ve ummâl tâ'ifesi ve sâir istihdâm kulları başka öşür ve ispençe ve âdet-i ağnâm ve avâriz ve nüzül ve resm-i arûsâne ve kovan ve celeb ve kasab ve yava harâcı taleb edip ve ma'den ve sâir lâzım olan hizmeti ve

Doğancıbaşı, Birun ağalarının üçüncüsü olan *atmacacıbaşı*ndan sonra gelse de enderunda bulunması sebebiyle padişaha daha yakın olarak kabul edilmektedir. Belirli dönemlerde Padişah tebdile çıkarken *doğancıbaşı*nın da tebdil giyinip padişahı gerisinden izlediği bilinmektedir (Abdi Ağa:akt.Kahraman, 1995:195). *Doğancıbaşı* terfi ederse saray içinde *şahincıbaşı*, *çakırcıbaşı* ya da *mirahur* olmaktadır. Dış hizmete ise *yeniçeri ağası*, *sancakbeyi*, *kaptan-ı derya*, *beylerbeyi* hatta vezir olarak çıkardı. Örneğin, IV. Mehmed'in Vezirazamı Hafız Ahmed Paşa *doğancıbaşı*lıktan gelmektedir (Doğancı, Özcan, 1994:487). Her yıl, belirli zamanlarda Mısır, Erdel ve Boğdan'dan İstanbul'a gelen doğanlar, *doğancıbaşı*'na ya da *çakırcıbaşı*na teslim edilmekteydi. Doğancılar, Mısır ve Boğdan'dan gelen bu kuşların bakımı ve eğitimi ile ilgilenmekteydi (Kıran, 2015:154).

16.Yüzyılda 80 akçe ulufesi olan *şahincıbaşı* ise rikab-ı hümayun ağalarındandır. Saray içi terfide, genellikle *çakırcıbaşı* olurken, dış hizmete *sancakbeyi*, hatta *beylerbeyi* olarak çıkmaktaydı. Saraydaki şahincilerin taşrada tımarlı olarak hizmet eden mensuplarının aynı zamanda buldukları yerlerin emniyetini ve ormanların korunmasını da sağladıkları bilinmektedir (Şahincıbaşı, Özcan, 2010:277).

Çakırcılar ise padişah ava gittiğinde ellerinde doğan türünden yırtıcı çakır kuşları tutup, avda kullanmaktaydılar. Çakırcıbaşı, Şikâr Ağalarının en yüksek rütbelisidir. Fatih Sultan Mehmed'in teşrifat kanunnamesinde; avda, padişahın yanında yürüme hakkı olan rikab ağaları arasında yer alan *çakırcıbaşı*, *çaşnigirbaşı*ndan önce, *mirahurdan* sonra zikredilmektedir. *Çakırcıbaşılar*, dış hizmete genellikle *beylerbeyi* olarak çıkmaktaydılar ancak aralarında *vezirazamlığa* yükselenler de bulunmaktaydı. Kayserili Halil Paşa (1629) buna örnek gösterilebilir (Özcan, Çakırcıbaşı, 1993:189). Taşra doğancılarının tezkiyelerini İstanbul'a geldiklerinde *çakırcıbaşı* verir ve beratlarını yine *çakırcıbaşı* yenilerdi (Akgündüz, 1992:akt.Kıran, 2015:155). Doğancı tımarları da yine *çakırcıbaşı*nın sorumluluğundaydı (Kıran, 2015:155).

4. Osmanlı Devleti'nde Şikâr-I Hümayun Organizasyonu

Yıldırım Bayezid ve I. Murad döneminde avcılığın önemli bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. I. Murad'ın gümüş halkalı köpekleri ve doğanları bulunmaktaydı. Yine sekbanlar ve turnacı ortası bu dönemde kurulmuştur. II. Murad'ın ava oldukça meraklı olduğu, ayrıca Rumeli Beylerbeyi olan Sinan Bey'in binden fazla av köpeği ve 2000 av kuşunun bulunduğu belirtilmektedir** (Alkan ve Gökbuğa, 2015:27).

Yüksek rütbeli devlet adamları, Padişah ve ailesi, av teşkilatı görevlileri ve halkın da katıldığı avların, hem iktisadi hem de sosyal açıdan büyük bir organizasyon ve plan dâhilinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda av, bir savaş tatbikatı olarak hazırlıkları, öncesi ve sonrası oldukça kapsamlı bir lojistik faaliyeti içermektedir. Osmanlı Devleti'nde "Şikâr-ı Hümayun", bu açıdan bir sefer hazırlığı ve sefer tatbikatı olarak kabul edilmektedir. Avcılıkla ilgili genel mali hazırlıklar ise erzakın av sahasına getirilmesini, mühimmat ve zahirenin tedarikini ve görevlilerin ödemelerini kapsamaktadır.

Avlar kısa ve uzun süreli olmak üzere iki türde yapılmaktadır. Bir iki günlük kısa süreli avlar sarayın yakınlarında genellikle *silahdar*, *rikabdarlar*, *şahincıbaşı*, *doğancıbaşı* ve doğancılar, zağarcılar, seksoncular (samsoncu) ve solaklar olmak üzere uzun süreli avlara göre daha az personelle yapılmaktaydı (Kahraman, 1995:204).

Kuş avları genellikle kısa süreli ve yakın bölgelerde yapılan avlar olarak bilinmektedir (Mustafa Nuri Türkmen, 2009:23). Sürgün ya da sürekle avı ise av hayvanının bir çember içinde daraltılarak hükümdarın önüne getirilmesini ifade eden bir av türüdür. Şenlik havasında geçen bu av türüne padişahın ailesi, devlet ileri gelenleri, ordu mensup-

---

tekâlif-i örfiyyeyi tekâlif edip ve fuzûlen evimize konup ...? ve meccânen yem ve yemeklerimiz yiyip ve doğan hizmetine vardığımızda at ve libâsına dahl edip mücerred celb ve ahz-ı mâl için zulm ve te'addî ederler hayfıdır deyû bildirdi imdi buyurdum ki hükûm-i şerîfim vardıkda husûs-ı mezbûru onat vechile teftîş edip göresiz fi'l-vâki' mezkûr zimmî defter-i hâkânîde mukayyed hâssa çakırcılardan olup eline berât-ı şerîfim verilmiş ise ve her sene edâ-i hizmet edip hizmetinde kusûru yoğiken vech-i meşrûh üzre rencîde eyledikleri vâki' ise men' ve def' edip mezbûr doğancı ve doğancı olanın? hukûk ve rûsûmlarına beylerbeyi ve sancakbeyi âdemlerinden ve subaşılı ve voyvodolarından ve sâir sipâhi ve ümenâ ve ummâl ve âhar istihdâm kullarından ve gayrıdan bir ferde dahl ve ta'arruz ettirmeyip vâki' olan cüz'î ve küllî hukûk ve rûsûmların mîrî için doğancıbaşılarına aldırıp bî-vech dahl ve ta'arruz ettirmeyesiz. (İstanbul Kadı Sicilleri Ed. Coşkun Yılmaz, Eyüp Mahkemesi 3 Numaralı sicil M.1585-1587, Cilt 22 s.51, Hüküm no: 4, 2011)

** Bertrandon de la Broquiere'in seyahatnamesinde verilen sayıların abartılı olduğu düşünülmektedir.

ları ve hatta avlanma bölgesindeki halk da katılmaktaydı (Hacıgökmen, 2012:18). Av için yetiştirilmiş ya da alıştırılmış şahin, doğan, atmaca gibi yırtıcı kuşlar ve tazi, zağar ve samson cinsi köpeklerle yaya ve at üzerinde yapılan “şiğir” adı verilen bu süreklilikli avları, Türklerde oldukça önemli bir yere sahiptir (Güven, 1992:23). Osmanlı Devleti’nde uzun süreli süreklilikli avları genellikle Edirne ve Rumeli tarafında yapılmaktaydı. Padişahlar ava çıkma isteğini Silahdar Ağa vasıtasıyla *şikâr ağalarına*, enderun halkına, *doğancıbaşı’ya*, *bostancıbaşı’ya* ve *sadrazama* bildirirlerdi (Kahraman, 1995:205).

Abdi Ağa IV. Mehmed’in bir sürgün avını şu şekilde anlatmaktadır (Abdi ağa:akt.Kahraman, 1995:208) :

“Ol gün adını andığımız iki vezirden birer donatılmış at peşkeş gelüb adamlarına hil’at ve atıyyeler ihsan buyurulmuştur ve av yerinde av getiren köylüye ve fukaraya sonsuz atıyyeler dağıtılıp, bütün yakın kasabaların kadıları ve bostancıları ve büyük küçük bütün halkı iltifat-ı aliyye-i Padişahiden yararlandıklarından başka iki vezir kullarına dahi birer samur kürk vererek sevindirdi.”

Süreklilikli avlarına halkın katılımı ayrı bir öneme sahiptir. Bu şekilde hem halkın hem de ordunun savaşma kabiliyetinin canlı tutulmaya çalışıldığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra, yöre halkının devlet erkânı ile buluşabildiği bir yer olarak av sahaları ayrı bir önem taşımaktadır.

IV. Mehmed’in 1667 yılı Filibe yakınlarındaki Bercova korusundaki ava 35.000 köylünün katıldığı rivayet edilmektedir (Abdi Ağa: akt.Kahraman, 1995:207). Avda köylüler de dâhil olmak üzere av getiren herkese bahşiş verildiği bilinmektedir (Kahraman, 1995:208). 1679 yılında ise Köstemir avı için üzerlerine naib ve bostani tayin olunanların gözetiminde yalnızca Küçükçekmece ve civar köylerden 250 nefer, Büyükçekmece’den 500 nefer avcının ava katılması istenmiştir.^{††} *Bostancıbaşının* ise bu görevi üstlendiği anlaşılmaktadır. *Bostancıbaşılar* ayrıca ava gidilirken yolların ve korulukların emniyetini sağlardı (Kahraman, 1995:206). Sürgün avlarında; şikâr halkı, sürülecek koruluk, yeniçeri odasındaki avcılar, hassa avcılar ve avın kaçmasını önlemek *bostancıbaşıya* düşer; herhangi bir başarısızlık da onun beceriksizliğine yorumlanırdı. Edirne avlağındaki hassa korular ve buradaki av hayvanlarından yine Edirne’deki Saray-ı Amire’nin *bostancıbaşısı* sorumluydu. Padişahın ava çıkmadığı zamanlarda korucular, avlağı muhafaza etmekle görevliydi (Çelik, 1998:12). Bunun yanı sıra Şikâr-ı Hümayun’un genellikle yapıldığı avlaklar yüz yıllar boyunca koruma altında tutulmuştur. Bu ve benzeri bazı av sahalarında halktan kişilerin avlanmasına bir kanun-ı kadim olarak müsaade edilmiyordu (BOA, A.{DVNSMHH.d..., 79,8; BOA, A.{DVNSMHH.d..., 78, 1231; BOA, A.{DVNSMHH.d..., 39, 352). Bu yasaklar bazen avcı kuş ve av köpekleri ile avlanma yasaklarını bildirirken, 1570 yılına ait bir emirde halkın tüfek ile avlanmasının yasaklandığı anlaşılmaktadır.^{††}

Osmanlı klasik dönemi sefer hazırlıkları içinde en önemli faaliyetlerden biri menzil organizasyonudur. Bu faaliyetin av organizasyonlarıyla benzerliği dikkat çekmektedir. Avdaki menzil organizasyonu ve malzemelerin temininden “Nüzul Emiri” sorumluydu. Nüzul emini menzil civarından ihtiyaç malzemelerini mübaşirler vasıtasıyla satın alır ve av öncesi etraftaki ambar ve ahırlarda depolayarak hazır ederdi (Mustafa Nuri Türkmen, 2009:25).

^{††} Hâslar kadısı faziletli efendi hâlâ Köstemir nâm mahalde şikâr-ı hümayûn fermân olmağın Büyükçekmece kazâsında olan kurâdan sayd u şikâra kâdir beş yü[z] nefer re’âyâ ihrâc [ve] üzerlerine nâib ta’yîn edip ta’yîn olunan bostâniler ile mâh-ı Zilka’de’nin onuncu günü mahall-i mezbûrda cümlesini mevcûd ve müheyâ edip ihmâlden ve bu bahâne ile akçe alınmaktan ihtirâz üzere olmalarınız ziyâde tenbîh ve te’kîd edesiz. Fî 11 L [Şevvâl] Sene [10]90. (Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (H. 1090 - 1091 / M. 1679 - 1680) cilt: 31, sayfa: 562, Hükûm no: 706); Hâslar kadısı faziletli efendi hâlâ Köstemir nâm mahalde şikâr-ı hümayûn fermân olmağın Küçükçekmece nâhiyesinden olan kurâdan sayd u şikâra kâdir iki yüz elli nefer re’âyâ ihrâc ve üzerlerine nâib ta’yîn edip ta’yîn olan bostâniler ile mâh-ı Zilka’de’nin onuncu günü mahall-i mezbûrda cümlesini mevcûd ve müheyâ edip ihmâlden ve bu bahâne ile akçe alınmaktan ihtirâz olunmalarınız ziyâde tenbîh ve te’kîd edesiz [deyû] buyruldu. Fî 11 L [Şevvâl] Sene [10]90. (Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (H. 1090 - 1091 / M. 1679 - 1680) cilt: 31, sayfa: 562, Hükûm no: 709)

^{††} BOA, A.{DVNSMHH. d... 14 – 1441 H.06-12-978; İznik kadısına hüküm ki: Südde-i saadetime mektup gönderüp İznik’e tabi Görele nahiyesinin halkı sana varup sabıka İznikmid dağlarında geçidlerde tüfenk ile ve saksun ile şikâr olunmasın deyu emr-i şerifim gönderilmeğın men olunup amma mezburlar hilaf-ı semtte olup dağları şimdiedek korunu gelmeyüp hala ehl-i örf rencide eylediklerin ve bağlarında hasıl olan üzümü ve bostanları ve kozu ve evkaf-ı selatin toplarında vaki olan çeltüğü ve gerek ekinlerin kara canavar ve yağmurca ve sair hayvanat ekleyüp zarar ve ziyan eylediklerin bildirip kadimden avlanu geldikleri üzere geru avlamak babında isticare eylediklerin arz eylemeşsin imdi anun gibi zarar ve ziyan eyleyen hayvanatı okla ve yay ile avlamak emredüp buyurdum ki vusul buldukda göresin kazıyye arzulunduğu gibi ise anun gibi zarar ve ziyan eyleyen hayvanatı okla ve yay ile şikâr ettirüp zararların def ve ref eylesin amma bu bahane ile tüfenkle şikâr eylemek emrim yoktur tüfenk ile dağlarda kimseye gezdirmeyüp şikâr ettirmeyesin ve badennazar.

Ava katılanların yiyecek ihtiyaçları yöre halkından iştira şeklinde gerçekleşmekteydi. Bu açıdan, halkın iktisadi boyutuyla da ava katıldığı anlaşılmaktadır. Şikâr-ı hümayun için tedarik edilecek zahire o yöreye yakın yerlerden satın alınıp, avlağa (av sahası) gönderilmekteydi (Kahraman, 1995:206). 1679 yılında, Şikâr-ı Hümayûn için Terkos, Büyükçekmece ve Küçükçekmece nahiyelerinden zahirelerin satın alındığı anlaşılmaktadır. Satın alınan zahire miktarları Tablo 1’de gösterilmiştir (Yılmaz(Ed.), 2011:552).

Tablo 1. 1679 yılı Şikâr-ı Hümayun için Satın Alınan Zahire Miktarları

	<i>Şair</i>	<i>Dakik</i>	<i>Saman</i>	<i>Otluk</i>	<i>Odun</i>
<i>Büyükçekmece</i>	2000	200	1000	30	
<i>Küçükçekmece</i>	1500	100		30	
<i>Terkos</i>	4500		3500		500
<i>Çatalca</i>	3000				
Toplam	11000	300	4500	60	500

Kaynak: Yılmaz, Coşkun (Ed.), İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (H. 1090 - 1091 / M. 1679 - 1680) cilt: 31, sayfa: 552, Hüküm no: 692

Bu zahireler içerisinde, şair; her İstanbul kilesi 30’ar akçe, dakik; kilesi 80’ar akçe (İstanbul Kilesi), saman; kantarı 25’er akçe, odun; ikişer çeki 60 akçe (araba), otluk; 80 akçe (araba) şeklinde bir fiyatlandırma bulunmaktadır. Dolayısıyla av için Büyükçekmece’den 103.400 akçe, Küçükçekmece’den 55.400 akçe, Terkos’tan 237.500 akçe ve Çatalca’dan 90.000 akçe olmak üzere toplamda 486.300 akçe değerinde zahire satın alınmıştır. Benzer şekilde, 3 Şubat 1680 tarihli IV. Mehmed dönemine ait bir şikâr masraf defterinde, bazı kazalardan satın alınan malların değeri; 3.917.820, satın alınan zahirelerin değeri ise 2.590.606 akçedir (Mehmet Türkmen ve Buyar, 2019:430). 1082 yılında düzenlenen Cısr-i Ergene ve Bergos Şikârı masrafları ise 327.175 akçedir. Bu iki av için satın alınan malzemeler ise Cısr-i Ergene şikârında 43.000 akçe, Bergos şikârında 165.740 akçedir. Ayrıca Dimetoka Şikârı için ise satın alınan malzemelerin değeri ise 586.320 akçedir (Mustafa Nuri Türkmen, 2009:26,27).

5. IV. Mehmed’in Çatalca ve Karıştıran Avları

Av yapılan bölgeye; avlak, av sahası ya da av bölgesi denilmektedir. Hem Selçuklular’da hem de Osmanlı Devleti’nde bazı bölgelerin avlak olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Bu avlaklar ve yol üzerinde konaklanılacak bölgeler önceden belirlenmekteydi. Bunun yanı sıra, sıkça kullanılan avlaklarda Padişahlar av köşkü (şikârhane) yaptırmaktaydı.

Osmanlı Devleti’nde IV. Mehmed döneminde ve öncesinde Çatalca’daki av sarayı ve Karıştıran sarayı, av için elverişli ve sık gidilen yerler olarak bilinmektedir. Edirne ise ayrı bir öneme sahiptir. IV. Mehmed Edirne’ye genellikle avı bol olduğu için İstranca ormanlarından geçerek gitmekteydi (Kahraman, 1995:205).

Hadika-i Hassa (Edirne’deki av bahçesi), Yeni Saray’ın 1450 yılında yapımına başlanması üzerine, önce Fatih Sultan Mehmet, sonrasında I. Ahmed ve IV. Mehmed tarafından ağaçlandırılarak av hayvanları ile doldurulup asırlar boyunca önemli bir avlak olarak hazır tutulmuştur (Ağırhan, 2009:73). Hadika-i Hassa’daki en önemli yapılardan biri 1671 yılında yapılan IV. Mehmed’in Av Köşkü’dür.

Edirne önemli bir avlak olmasının yanında aynı zamanda Osmanlı Devleti’nde 17.yüzyıla kadar padişahların büyük şenlikler düzenlediği bir şehir olarak bilinmektedir. Özellikle 15. yüzyıldan sonra İmparatorluğun şenlik kentinin Edirne olduğu belirtilmektedir (Nutku, 1987:31). Yapılan ilk büyük şenlik 1475 yılında Fatih Sultan Mehmed’in şehzadeleri Bayezid ve Mustafa için yaptırdığı sünnet düğünüdür. Daha sonra yapılan büyük çapta şenlikler, Kanuni Sultan Süleyman’ın 1530, III. Murad’ın 1582, IV. Mehmed’in 1675 ve III. Ahmed’in 1720 yılındaki şenlikleri olarak sayılabilir (Nutku, 1987:22). Bu şenlikler genellikle doğum, sünnet ve düğün merasimleri sebebiyle düzenlenmekteydi (Nutku, 1987:23). Düzenlenen şenliklerde çeşitli gösterilerin (seyirlik oyunlar) dışında; okçuluk, binicilik, güreş gibi sportif oyunlar ve yarışmalar da tertip edilmekteydi (Nutku, 1987:33).

IV. Mehmed'in ava çıkmasının yanında büyük şenlikler düzenlediği bilinmektedir. Çocukları Mustafa ve Hatice'nin doğumları imparatorluk coğrafyasında kutlanmıştır (Nutku, 1987:22). Bunun yanı sıra sarayda 30 kişilik bir gösteri topluluğu ve oyuncular bulunmaktaydı. Avcılığa meraklı olan IV. Mehmed aynı zamanda batı müziği, resim ve sanata da meraklıydı. 1675'teki büyük şenlikte Venedik'ten opera getirilmesi istenmiştir. 18. yüzyılın ünlü ressamlarından Abdülcélil Çelebi Levni de resme IV. Mehmed'in sarayında başlamıştır (Nutku, 1987:39). IV. Mehmed döneminde bahsedilen şenliklerin en büyüğü 1675'teki çocukları Mustafa ve Ahmed'in sünneti ve çok sevdiği Musahip Mustafa Paşa ile kızı Hatice Sultan'ın düğünüdür. Sünnet şenliğinin 15 gün (14 Mayıs-29 Mayıs), düğünün ise 18 gün (9 Haziran-27 Haziran) sürdüğü bilinmektedir (Nutku, 1987:42).

Bu bağlamda, IV. Mehmed'in Edirne'yi sadece bir avlak olarak değil aynı zamanda şenlik yeri olarak gördüğü anlaşılmaktadır. IV. Mehmed'in eğlenceye ve sanata olan ilgisi çok yönlülüğünü kanıtlar niteliktedir. Bu bakımdan avcılığın da eğlence amaçlı mı yoksa savaş tatbikatı olarak mı görüldüğü tartışılabilir. Ancak 1675'teki büyük şenlikte avla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Sonuç olarak avcılığın, devlet erkânı ve padişah ailesinin bir arada olduğu sosyo-kültürel, politik ve askeri bir organizasyon olduğu anlaşılmaktadır.

17. Yüzyıl sonlarında Osmanlı Devlet'inde önemli avlaklardan ikisi Karıştıran ve Çatalca bölgeleridir. Karıştıran, Çorlu ile Lüleburgaz arasında bir köydür. Bu bölge hızlı koşan tavşanları ile tanınmaktadır. IV. Mehmed'in, bu tavşanları avlamak için Karıştıran çevresini Şikârgâh-ı selatin olarak belirlediği bilinmektedir. Av halkını kışın barındıracak bir yapı olmaması sebebiyle 1681'de Karıştıran'da küçük bir av sarayı inşa edilmiştir (Kahraman, 1995:219). Çatalca'da bulunan Büyükçekmece gölü, ördek ve kaz avı için önemli bir avlaktı. Kuzeyinde kuşlar yaylası, batısında tavşanlarıyla tanınmış Kabakça ve Sinekli fundalıkları bulunmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Mehmed'in birçok kez bu avlakta avlandığı bilinmektedir (Kahraman, 1995:222,223). IV. Mehmed'in düzenlediği Karıştıran ve Çatalca şikârı ise 1679 yılı Kasım-Aralık-Ocak aylarına rastladığı için tavşan ve özellikle ördek ve kaz avının yapılması muhtemeldir. Çünkü ördek ve kaz avı kış avlarında yapılan avlardır.

Osmanlı Devlet'inde Padişahların ava gidiş ve dönüşleri büyük merasimlerle gerçekleşmekteydi. Abdi Ağa IV. Mehmed'in bir av merasimini şu şekilde açıklamaktadır (Abdi Ağa:akt.Kahraman, 1995:209):

“IV. Mehmed'in 1665 Çarşamba günü Dimetoka'ya ava gidişinde evvela kapıcılar, sonra silahlı bostancılar ve eski saray baltacıları ikişer ikişer yürüyorlardı. Bunların arkasında büyük imrahor ile Sultan'ın kethüdası vardı. Küçük emir-i ahurun da böyle alaylarda bulunması kanundu. Ancak padişahın izniyle alaya katılmamıştı. Büyük emir-i ahur ve kethüdanın arkasından darüssade ağaları, onların arkasından da Saadetlü Sultan Hazretleri'ni taşıyan gümüş araba, onun arkasından şehzadelerin tahtirevanları geliyordu. Padişah hazretleri ise Demirtaş ovasına doğru gitmiş olduğundan, Saadetlü Sultan Hazretlerini uğurlamak için Şeyhülislam Yahya Efendi ve Kaymakam Mustafa Paşa görevlendirilmişti.”

Antoine Galland ise 1672 yılında IV. Mehmed'in ava gidişini şu şekilde anlatmaktadır (Galland, 1987:akt.Kahraman, 1995:204) :

“Padişah Bosnaköy'den geçti. Avlanmak maksadıyla gitmekte olduğu için bir heyetle on kadar doğancı önden gidiyordu. Köpekleri sevk edenler ise çok daha evvel geçmişlerdi. Padişah en önde sırtında pek mütevaziyane bir kırmızı hırka bulunduğu halde ilerliyordu. ... Büyük imrahor, Padişah'ın yanında bulunuyordu ve maiyeti geri kalan 50-60 içoğlandan mürekkep olup bunlardan bazılarının sarıklarının alın yerinde balıkçıl kuşu tüyleri vardı. At üstündeki Türkler'den birçoğunun kıyafetlerinin ve atlarının mütevazılığından, kendilerinin ancak birer uşak oldukları anlaşılıyordu. Dönüşte Padişah Meriç nehrini bir geçit yerinden geçti ve kendisinin tarlalar arasından koşup kısa bir zaman içinde bir tavşanı ele geçirdiğini gördük.”

Bunun yanı sıra, 24 Eylül 1657 yılında IV. Mehmed'in av için Edirne'ye gidişinin önemli bir merasim şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1657-1658'de İsveç Kralı X. Carl Gustaf'ın IV. Mehmed'e gönderdiği elçi Claes Rålamb, kiraladığı evden bu olaya şahitlik etmiş ve yaptırdığı bir dizi yağlıboya tablo ile bu alayın bir “görsel kaydının” tarihe

kalmasını sağlamıştır (Kıbrıs (Ed.), 2006). Bu alayda ve diğer kaynaklarda bahsedilen av esnasında ya da merasimlerinde adı geçen devlet görevlileri ile 1679 yılı Karıştıran ve Çatalca avlarındaki görevliler benzerlik göstermektedir.^{§§} Bu bağlamda, ava katılanların bir düzen ve teşkilat çerçevesinde organize oldukları anlaşılmaktadır.

Karıştıran ve Çatalca avına ait tayinatların 120 günlük olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki av için IV. Mehmed'in Edirne'de olduğu ve bu avlalara gittiği söylenebilir. Ancak 120 gün boyunca Padişah'ın Edirne'de kalıp kalmadığı net değildir. Özellikle bu ava kimlerin katıldığı, avın iktisadi ve içtimai boyutunun da göstergesidir.

Tablo 2. 1679 Senesi Karıştıran ve Çatalca Şikârı için Bazı Devlet Görevlilerine Verilen Tayinatlar

Verilen Günlük Tayinat	Odun (Çeki)	Saman (Kantar)	Arpa (Kile)	Ekmek (Çift)	Et (Vukıye)
Saadetlü Vezir-i Mükerrerrem Musahib Paşa Hazretlerine	20	60	120	500	100
Saadetlü Vezir-i Mükerrerrem Kaimmakam İbrahim Paşa hazretlerine	30	120	220	800	270
Saadetlü Sadr-ı Ali hazretlerinin taraflarından Şikâr-ı Hümayuna tayin olunan tevabilerine	75	98	312,5	1415	612
Hazinedar Ali Ağaya	1	4	10	30	4
Harem-i Hümayun Ağalarına	0,5	30	80		
Büyük Mirahur Ağaya	3	5	12	20	15
Küçük Mirahur Ağaya	2	2	3	12	5
Kapucular Kethüdası Ağaya	1	3	10	20	10
Hassa Bostancılarına	3	6	15	90	14
Devletlü Haseki Sultan Hazretlerinin Kethüdarlarına	5	4	20	6	12
Hassa Şatırlarına	1,5	3	8	18	10
Şehzade Efendi hazretleri Hevacesi Feyzullah Efendiye	1				
İmam-ı Evvel Efendiye	1	0,5	1,5	5	2
İmam-ı Sani Efendiye beher yevm verilen tayinat	0,5	0,5	1,5	5	
İmam-ı Salis Efendiye	0,5	0,5	1,5	5	

^{§§} Claes Râlab'ın tablolarında yer alan görevliler: Tablo A: Subaşı ve Asesbaşı (60 kişilik maiyeti ile). Tablo C: Cebecibaşı ve Acemioğlanları. Tablo E: Sakabaşı ve su taşıyan 20 çift saka. Tablo G: Bir grup Yeniçeri, Yeniçerilerin maaş defterini tutan Yeniçeri Efendisi ve Katibi. Tablo H: Yeniçeri Ağasının muhafızları, Teşrifatçı (Alay çavuşu), Tuğlar, 16 çift çorbacılar, Bektaşî Dervişleri, Çuhadar-ı Bab-o Ocak. Tablo I: Yeniçeri Ağası, 600 kişilik çavuşlar ve Çavuşbaşı. Tablo K: Alay çavuşu (Teşrifatçı), 200 kişilik Padişahın, sadrazamın ve vezirlerin emirlerini götüren müteferrikalar. Bunlar 200 kişiydi. Tablo M: Vezir Ağaları, Vezir muhafızları Sipahiler. Tablo N: 12 kişilik Şatırlar, Kapıcıbaşı (200 kişi) Tablo O: Metin okunamıyor. Tablo P: 6 adet Hünkaraltı tuğu, Şeyhler, Hz. Muhammed soyundan gelen Emirler, İmrahor (Mirahur), içinde Kuran bulunan bir mabet taşıyan deve. Tablo Q: Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin sancakları ve onların grubu. Emirler. Tablo R: Vezir ulakları Peykler, Sadrazam ve Padişah, Padişahın cüceleri (8 kişi), Padişahın av köpeklerini yetiştirenler Samsoncular (Saksoncular) Tablo S: Padişah ulakları Peykler, Zağarcı (Avı yöneten), Peykbaşı, Solaklar, Padişah, Solakbaşı, Solaklar Ağası, Padişahı koruyan Silahdar Ağ, Çuhadar, Padişahın hizmetindeki atlı görevli Rikabdar. Tablo T: Hadım Kapağası, Akağalardan biri (100 kişi), Padişahın hizmetindeki Hasodalı (40 kişi), Doğancılar (200 kişi), Sancaklar, Mehterhane (Mehter) ve kösler (davullar). Tablo U: 4 Katırlı Saltanat arabası, 6 atlı araba, 300 aşçı, aşçıların sakası. Detaylı bilgi için bnz. Kıbrıs, Barış, (Ed.), 17. yüzyılda İsviçre Büyükelçisi Claes Râlab'ın yaptırdığı tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümayunu, Pera Müzesi Yayını 12, İstanbul 2006.

Gökay KARADUMAN

Dergâh-ı Ali Çavuşlarına				6	26
Has bahçe Tazıcılarına	1				
Haseki Ağaya	2	3	5	20	6
Çadır Mehterbaşısı Ağaya vesairlerine	2	1,5	4	25	12
Hassa Cerrahbaşıya	1	0,5	1,5	4	5
Hassa Cerrahlarına				6	3
Küçük Ahır Kethüdasına				4	2
Defa Ahır ?	0,5			4	2
Küçük Ahır Sarraçlarına	1			4	2
Küçük Ahır Şakirdlerine				12	3
Tahterevancı başıya	0,5	0,5	1,5	6	2
Büyük Ahır Sarraçlarına	1			15	12
Eski Saray Teberdarlarına	7	8	22,5	22	
Şehzade Efendi baltacısına			1		
Matbah Eminine	2	5	8		10
Arpa Eminine	2			25	10
Masraf Kâtibine	1	1	2,5		
Dergâh-ı Ali Kapucularına		0,5	1	8	2
Miri Kasaplara	1	1,5	2	10	
Miri Hazinedarlara				15	4
Şikâr-ı Hümayun Ağalarına	2	2,5	16		8
Başkapu oğlanı Ağaya		3	6		
Darüssade Ağası Hazretlerinin huddamlarına	10	10	20	40	15
Kulle Sufilerine		1	3		
Ağababasına		0,5	1		
Meşaleci Kapucularına				30	7
Şikâr-ı Hümayuna tayin olunan Yeniçerilere			27	449	70
Arpa Anbarı Kâtiplerine				8	3
Hassa Arabacıbaşına	1	1	2	15	3
Kilercibaşı ağaya	1	1	3		
Bostancibaşı ağa ve kullarına		0,5	1	3	2
Sarraçlar Kâtibine	1			10	4
Odun Eminine			3	6	4
Enderun Kiler Kethüdasına	1	0,5	2		
Sipah ve Silahtar çavuşlarına		1	2	10	4
İşçi ? başıya		1	2		
Hasodabaşı Ağaya	0,5	1	3		
Defterdar efendi vekiline	0,5	2	5	20	8
Rikab-ı Hümayun Solaklarına	1	1	1	8	4
Miri Kaftancibaşıya		0,5	1	3	2
Silahdar ağa huddamlarına	1	1,5	4		
Haseki Sultan Hazretleri kahvecisine			1,5		
Konakçı Kapucubaşı ağalara	3	7	14	24	20
Küçük Ahır Nalbantlarına				5	2
Kapuağası huddamlarına	1	1	4	12	4
Çuhadar Ağa huddamlarına	1	1	3		2
Hassa Parsçılara	0,5				
Has Ahır Tazıcılarına	1				
Hazine Kethüdası huddamlarına		1	3		
Hassa hekimbaşı efendiye	2	1	4	30	7
Edirne Bostancibaşı Ağaya ve neferata	3	13	35	120	19

Silahşör Ağalara	18	54	36		
Şehremini vekiline		10	6		
Hazinedar Ali Ağa vekiline			3		
Nüzul Kâtibine	0,5	2	6	2	
Hassa Parslarına					12
Has ahır hüddamlarına	3				25
GÜNLÜK TOPLAM	200,5	410,5	1050	3975	1429
<i>120 Gün Toplamı</i>	<i>24,06</i>	<i>49,260</i>	<i>126,0</i>	<i>477,00</i>	<i>171,480</i>
	0				

Kaynak: BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Mad. D.(Maliyeden Müdevver Defterleri), 2909

Tablo 2’de, bu ava katılan devlet erkânı ve bazı görevliler gösterilmiştir. Buna ek olarak, “Kerime-i Mükerrereme-i Hazreti Şehriyar-i Devletlü Hatice Sultan hazretlerine verilen günlük tayinat” şeklinde ayrı bir kayıt bulunmaktadır. Buna göre, IV. Mehmed’in kızı Hatice Sultan’a günlük; 15 Çeki odun, 40 Kantar Saman, 100 kile arpa, 300 çift ekmek, 100 vukiye et, 10 Meşale, 15 sirem arabası verilmiştir. Bunun yanı sıra, şehzadelerin de küçükken bu avlara katıldığı bilinmektedir. Şehzade efendi baltacı ve şehzade hocası Feyzullah Efendi’nin Karıştıran ve Çatalca avlarında yer alması, şehzadelerden biri ya da birkaçının bu avlarda bulunduğunu göstermektedir. Çatalca ve Karıştıran avlarındaki 120 günde toplam 24.240 çeki odun, 49.740 kantar saman, 127.260 kile arpa, 480.600 çift ekmek, 172.680 vukiye et tayinatı verildiği görülmektedir. Karıştıran ve Çatalca avında verilen tayinatlardan, ava katılan en kalabalık grubun Sadrazam’ın maiyetindeki görevliler, Musahip Mustafa Paşa, Kaimmakam İbrahim Paşa ve onların maiyetindeki görevliler olduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, ava tayin olunan yeniçerilere verilen ekmek tayinatından da avda bulunan yeniçerilerin sayısının görece yüksek olduğu söylenebilir. Yine benzer şekilde, Edirne Bostancıbaşı ve askerleri için verilen tayinat da dikkat çekmektedir. Bu çerçevede avı, Edirne bostancıbaşısının organize ettiği anlaşılmaktadır. Hazinedar, nüzul kâtibi, hazine kethüdası, defterdar vekili, masraf kâtibi, odun emini, matbah emini ve arpa emini gibi görevlilerin bulunması avın ekonomik boyutunun göstergesidir. Bu görevlilerin, avda ihtiyaç duyulan erzakın satın alınması, temini ve nakli konularında görev yaptıkları bilinmektedir. Bu görevlilerin avda yer almasının bir diğer sebebi, devletin devam eden mali işlerinin avlakta yürütülmesidir. Avlarda padişahın yer alması, padişaha yakın görevliler ve korumalarının da ava iştirakini gerektirmekteydi. Bu çerçevede, şatırlar, silahşör ağa, çuhadar ağa, silahdar ağa ve rikabdar ağanın avlara padişah ile birlikte gittikleri açıktır. Bunun yanı sıra, avlaktaki hayvanlar ve ahırlar için bazı görevlilerin avlara katıldığı görülmektedir. Tazıcı, nalbant, parşçı, sarraç ve mirahur gibi görevliler bu nedenle avlarda yer almaktaydı. Çatalca ve Karıştıran avlarında yer alan çadır mehterbaşısı ve konakçı kapucubaşısı, kilercibaşı, imamlar, kasaplar ve matbah emini gibi görevliler ise uzun süreli bir avın varlığını ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin av sahasında karşılandığını göstermektedir. Çatalca ve Karıştıran avlarında ağababası olarak kaydedilen avcılar ise reaya içerisinde tecrübeli avcılarının padişah avlarına katıldığını kanıtlar niteliktedir.

Karıştıran ve Çatalca şikârına katılan devlet görevlileri ile 1657’de Claes Rålamb’ın şikâr alayında resmedilen görevliler benzerdir. Hem 1657 yılındaki avda hem de Karıştıran ve Çatalca’daki avda genel itibarıyla hizmet edenler, av hayvanları bakıcıları, Padişah ve ailesi, Padişah’ın yakın korumalar ve görevliler, yüksek rütbeli devlet erkânı, yeniçeriler ve diğer askerlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Çatalca ve Karıştıran avlarında günlük toplam 4275 çift ekmeğin verildiği anlaşılmaktadır. Verilen günlük ekmeklerin kişi başına belirli bir sayı ile verildiği düşünüldüğünde, ava giden yaklaşık kişi sayısı tahmini yapmak mümkündür. Osmanlı Devlet’inde 17. yüzyılda askeri seferlerde bir askere günlük olarak verilen ekmek sayısı kesin olmamakla birlikte, bellidir. 17. Yüzyılda 1672 Kamanıçe seferi ve Prut Seferinden dört ay sonra 1711’de Rusya üzerine düzenlenen seferler, Çatalca ve Karıştıran avına yaklaşık kaç kişinin katıldığına dair ipuçları vermektedir. Kamanıçe seferine dair defterlerden bir kişiye günde yarım okka (640 gr) yani bir çift ekmek verildiği anlaşılmaktadır (Mustafa Nuri Türkmen, 2002:150). Yine Rusya üzerine düzenlenen seferde, askerlere günlük 641 gr ağırlığında bir çift ekmek verildiği anlaşılmaktadır (Yıldız, 2000:137). Bu çerçevede, yaklaşık 3500-4000 kişinin Karıştıran ve Çatalca avına katıldığı tahmini yapılabilir. Ancak sefer koşullarının avdakinden daha zorlu olduğu açıktır. Devlet erkânına verilen tayinatın daha fazla olduğu da bilinmektedir. Bunun yanı sıra, ava katılan devlet erkânı dışında, diğer askerlerin, görevlilerin ve halktan da avcılarının bulunması da bu tahmini sayıyı değiştirecektir. Dolayısıyla Çatalca ve Karıştıran bölgesinde yapılan 120 günlük ava toplamda 4000’in üstünde görevlinin katıldığı anlaşılmaktadır.

6. Sonuç

Osmanlı Devlet’inde avcılığın bir gelenek ve geçim kaynağı olarak halk tarafından yapılmasının dışında, Şikâr-ı Hümayun’ların bunun çok ötesinde iktisadi, içtimai, siyasi ve askeri bir organizasyon olduğu söylenebilir. Padişahların ava çıkmalarının sebeplerinin başta savaş talimi yapmak üzere, dinlenmek, eğlenmek ve halkın istek ve şikâyetlerine cevap vermek olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda avcılığın bir itibar ve otorite aracı olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Devletlerarası hediyeleşmelerde, doğan ve av köpeklerinin yer alması, bunu kanıtlamaktadır. Osmanlı arşiv kaynaklarındaki mali bilgiler içeren birçok belge, avcılığın iktisadi boyutunun ne derece büyük olduğunu göstermektedir. Padişah avlarına katılan ve bu işe muktedir olan halktan kimselerden ve yapılan eşya, erzak ve zahire satın alımlarından, sosyolojik olarak da avcılığın toplumun bütün kesimlerine yayıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Osmanlı toprak ve mali sisteminin önemli öğelerinden olan tımarın, avcılıkla ilgili görevlere verilmesi, avlanmanın, Osmanlı mali sisteminin de önemli bir parçası olduğunu gösterir. Osmanlı Devlet’indeki Şikâr-ı Hümayun organizasyonunun kendinden önceki Türk-İslam devletleri ve özellikle Selçuklular’daki avcılık teşkilatlanmasına olan benzerliği, avlanmanın bir miras olarak nesiller boyunca aktarıldığının kanıtıdır. Osmanlı Devleti’nde kuruluş yıllarından itibaren yeniçeri ocağı içerisinde bulunan avcı bölükleri, Enderun ve Birun’daki av halkı, avcılık teşkilatının idari sistemi içerisinde de önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bu çalışmada, avcılığın Osmanlı Devlet’i içerisindeki yapılanması, Çatalca ve Karıştıran şikârı örneğiyle ele alınmıştır. Arşiv belgelerinden elde edilen bulgular çerçevesinde içtimai ve iktisadi yaklaşım benimsenmiştir. IV. Mehmed döneminde, avcılığın, bir sefer organizasyonuna benzer olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızca padişahın değil aynı zamanda vezirlerin ve askeri yöneticilerin de bu avlarda yer aldığı ve önemli bir ekonomik faaliyetin yürütüldüğü görülmektedir. Literatürde, avcılığın iktisadi ve askeri boyutunun ne olduğu önemli bir soru işaretidir. Bu çalışma, bu belirsizlik üzerine bir değerlendirme ve Osmanlı Devlet’inde avcılığın iktisadi boyutu hakkında bir yazın geliştirme çabası taşımaktadır. Osmanlı arşivlerindeki muhasebe ve maliye defterlerini konu alacak benzer çalışmaların, Şikâr-ı Hümayun ile ilgili iktisadi bilgilerin tamamlanmasına katkısı olacaktır. Müstakil olarak, bâzdar tımarları defterlerinin de çalışmalarda yer almasının Osmanlı mali ve toprak sistemi hakkında yeni bilgiler ortaya koyacağı açıktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur.

Destek Beyanı

Bu makale herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ağırhan, Mehmet, “Edirne’de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa”, Çevrimiçi Tematik Türkoloji dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009, Türk Kültüründe Av, ss.72-78
- Alkan, Mustafa., Gökbuğa, Ferdi., “XVI.Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Av Teşkilatı’nın Silistre Sancağındaki Yapılanması”, Akademik Bakış, Cilt 9, Sayı 17, Kış 2015, ss.23-39
- Altı, Aziz, “Yeniçeri Ocağının Yetmiş Birinci Ortası: Seksoncular (Samsoncular)”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt 6, Sayı 3, Eylül 2020, ss.1038-1050
- Çelik, Şenol, “Osmanlı Padişahlarının Av geleneğinde Edirne’nin yeri ve Edirne kazasındaki av alanları (Hassa Şikâr-gahı)”, VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1998 (Kongreye Sunulan Bildiriler), Türk Tarih Kurumu, Cilt 3, ss.1-15
- Çoruhlu, Tülin, “Miğfer”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 30, 2005, ss.21-23
- Erkan, Nevzat, “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı”, Eskiye 40 (Mart/March 2020), ss.321-340
- Ertuğ, Zeynep Tarım, “Solak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, 2009, ss.368-369

- Ertuğ, Zeynep Tarım, “Sorguç”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, 2009, ss.378-380
- Güven, Özbay, Türkler’de Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992
- Hacıgökmen, Mehmet ali, Türkiye Selçuklularında Avcılık, Kömen Yayınları, 1.Baskı Konya 2012
- Hafız Yakup Şükrü Efendi, İslam’da Avcılık, Gelişim Matbaası, Ankara 1988
- İnbaşı, Mehmet., Hazırbulan, Tahsin., “Osmanlı Devleti’nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/Bazdaranlık (Batı Anadolu Örneği), Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 19, Kasım 2020, ss.655-677
- Kahraman, Âtf, Osmanlı Devleti’nde Spor, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1995
- Kıbrıs, Barış, (Ed.), 17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Rålamb’ın yaptırdığı tablolarla Avcı Mehmed’in Alayı Hümayunu, Pera Müzesi Yayını 12, İstanbul 2006.
- Kıran, Batuhan İsmail, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğançılık”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, Mayıs 2015, ss.148-161
- Kıran, Batuhan İsmail, Avcılığın Osmanlı Devlet Yapısındaki Yeri: Doğançılar, Libra Kitap, İstanbul 2019.
- Kurtaran, Uğur, “Sultan II. Mustafa’nın Avcılığı Üzerine Bir Araştırma”, Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 1, March 2018, ss.147-166
- Merçil, Erdoğan, “Selçuklularda Av”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Bahar Sayı 8, 2018, ss. 136-146
- Nutku, Özdemir, IV.Mehmet’in Edirne Şenliği (1675), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, 1987
- Özcan, Abdülkadir, “Çakırcıbaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, 1993, ss.189-190
- Özcan, Abdülkadir “Zağarcıbaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 44, 2013, ss.75-76
- Özcan, Abdülkadir, “Çorbacı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, 1993, ss.369-370
- Özcan, Abdülkadir, “Saksoncubaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ek 2 Cilt, 2019, ss.451-452
- Özcan, Abdülkadir, “Şahincibaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, ss.277-278
- Türkmen, Mustafa Nuri, Kamanice Seferinin Lojistik Hazırlıkları, “Yayınlanmamış Doktora Tezi”, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, 2002)
- Türkmen, Mehmet., Buyar, Cengiz., “Osmanlı Devleti’nde atlı avcılıktan bir kesit”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Sayı 66, Ekim 2019, ss.427-432
- Türkmen, Mustafa Nuri, “Osmanlı’da Av Seferleri”, Türk Kültüründe Av, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009, ss.22-32
- Türkmen, Mustafa Nuri, Osmanlı’da Av Kültürü, Bilge Kültür Sanat, 1.Basım, İstanbul, 2013.
- Uzun, Ahmet., Aras, Ozan., “Mali Yönleriyle Osmanlı Devletinde Çakırcılık ve Şahincilik Teşkilatı, Liberal Düşünce Dergisi, Yıl 21, Sayı 82, Bahar 2016, ss.99-112
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988
- Yarcı, Güler, “Osmanlı’da Avcılık Yasaları”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009, “Türk Kültüründe Av” ss.123-152
- Yıldız, Hakan, 1711 Prut Seferinin Lojistik Faaliyetleri, “Yayınlanmış Doktora Tezi”, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi ABD, 2000)
- Yılmaz, Coşkun (Ed.), İstanbul Kadı Sicilleri, Ed. Çev. Rasim Erol, Sabri Atay Kartal Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, M.1716-1721, Cilt 62 s.188 Hüküm no:172, 2019

Gökay KARADUMAN

Yılmaz, Coşkun (Ed.), İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüp Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil Cilt: 31, s. 552 Hüküm no: 692, s.562, Hüküm no: 706, s. 562, Hüküm no: 709

Yılmaz, Coşkun (Ed.), İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüp Mahkemesi 3 Numaralı sicil M.1585-1587, Cilt 22 s.51, Hüküm no: 4, 2011

Yılmaz, Coşkun(Ed.), İstanbul Kadı sicilleri, İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil Aralık 2010, (H. 1138-1151/M.1726-1738) cilt: 21, sayfa: 297, Hüküm no: 216.

Zinkeisen, John Wilhelm. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1669-1774), Erhan Afyoncu (Ed.), Yeditepe Yayınları, Cilt 5, İstanbul 2011

BOA, A.{DVNSMHHM.d... 14 – 1441 H.06-12-978

BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 79,8

BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 78, 1231, H.1018

BOA, A.{DVNSMHHM.d..., 39, 352, H.987

BOA, AE.SABH.I., 8845, H.19-02-1195

BOA, AE.SAMD.III, 131, 12903, H.1132

BOA, AE.SMMD.IV., 101, 11792

BOA, AE.SMST.III, 246, 19635, H.1184

BOA, TS.MA.e, 530, 72, H.1056

BOA, TS.MA.e, 780, 17, H.1099

BOA, TS.MA.e, 796, 87, H.18-07-1058

BOA , Mad. D., 2909